

ЛИДИЈА БЕКО*
Рударско-геолошки факултет
Београд

УДК 316.774:316.77(811.111+811.163.41)

Прегледни рад
Примљен: 02.11.2018
Одобрен: 30.11.2018
Страна: 87-93

ПОЗИТИВНИ И НЕГАТИВНИ АСПЕКТИ УТИЦАЈА МАСОВНИХ МЕДИЈА НА МЕЂУЈЕЗИЧКЕ ОДНОСЕ ЕНГЛЕСКОГ И СРПСКОГ ЈЕЗИКА

„Језик могу најбоље чувати и развијати сами његови говорници, јер без њиховог интересовања и ангажовања никаква решења наметнута одозго или понуђена са стране немају изгледа на успех. Зато је потребно ширити друштвену свест о важности језика и могућностима које он пружа. Ово се пак не постиже идеолошки или политички инспирисаним прокламацијама, него дугорочним деловањем на подизању општег нивоа језичке културе.“

Бугарски, 2005:267

Сажетак: Рад се фокусира на утицај енглеског језика на српски језик, у нашем случају матерњи језик, као последице контаката језика, култура и информација у сајбер, телевизијским и радио просторима. Полазећи од претпоставке да постоји раслојавање видова комуникације кроз масовне медије као и све доминантнији уплив енглеског језика и његове све популарније употребе, првенствено код младих, ауторка предлаже испитивање међујезичких односа унутар поменутих простора. Испитивање утицаја енглеског језика на српски језик базирано је на социолингвистичкој чињеници да су језици живи организми који не постоје као засебни ентитети, већ, напротив, прате функционално, социјално или индивидуално изборе и потребе појединаца који их користе. У том смислу, англицизми, с једне стране, представљају посебне потребе говорника, а са друге, њихово ширење и стихијски развој представљају социолингвистички феномен коме је потребно, осим питања евентуалне оправданости и толеранције, посветити озбиљну пажњу у циљу очувања стандардног српског језика.

Кључне речи: масовни медији, енглески језик, српски језик, језичка толеранција, англицизми

Увод

Енглески језик је у последњих неколико деценија био страни језик, који се у школама учио уз друге стране језике, и ван тога био потпуно маргиналан.

* lidija.beko@rgf.bg.ac.rs, 063/888-94-24

Развојем масовних медија, интернета, фејсбука, кабловске и сателитске телевизије, енглески језик постепено постаје све више доступан, присутан, и неопходан. Са појавом непреведених термина, са лексичким празнинама у многим областима живота који се убрзано мења, енглески језик се све више одомаћује, што доводи до хибридизације српског језика и наметања нових норми и стандарда, као и одступања од норми и стандарда матерњег језика. Једно од полазишта у овом раду јесте да понудимо избалансиран приступ путем језичке толеранције ономе што бисмо могли назвати језичком полемиком за и против енглеског утицаја, и то тако што сматрамо да су утицаји енглеског језика добродошли и да имају оправдање за развој у мери у којој постоји празнина и потреба за допуњавањем, као и да се матерњи језик најбоље негује и богати онда када се системски и зналачки чувају његова средства изражавања и лингвистички потенцијали.

Масовни медији и њихови утицаји данас

Масовни медији представљају процес комуникације у коме информација престаје бити власништво појединца или информација *per se* и добија заједничку употребну вредност тиме што постаје приступачна свима. Волтер Липман (Walter Lippman, 1927) наводи да је улога масовне комуникације у томе да нас обавести о догађајима, личностима, местима и појединостима које нисмо могли лично искусити јер излазе изван домашаја наше перцепције и промишљања (цитирано у Божо Скоко, 2004:92). Сродно размишљање имају и Мелвин Де Флер и Сандра Бол-Рокич који закључују да убедљива порука током комуникацијског процеса одређује и мења социокултурни образац групе, затим формира и обликује будуће друштвено понашање чланова те групе, што као последицу има отворене промене у понашању свих њених чланова и утицаја на друштво (De Fleur Melvin & Ball-Rokeach Sandra, 1982).

Такође, масовни медији нису само комуникациони процеси већ и образовни, јер образовање младих генерација није искључиво посао школе. Развој личности формира се и факторима припадности масовним медијима, који са своје стране промовишу вредности слободе, избора, активизма, естетике, морала итд. Информације у медијима представљене су не само доступно, да лепо привуку младе, стимулишу их интелектуално или афективно, већ и да промовишу нагласак на социјализацију и језичку комуникацију као излазак из пасовности и површности и креирању слободне праксе у свим просторима у којима се они ангажују. Штавише, масовни медији су културна образовна индустрија која каналима комуникације ствара и дистрибуира песме, филмиве, романе приче и друге културне производе. Према Џону Вивијану масовни медији постали су групно интегрисани у живот људи тако да мултитаскинг, или истовремено обављање више послова, у овом случају праћење више медија, није никаква новина. Наиме, аутор цитира истраживање које открива да отприлике трећина времена које млади троше на масовним медијима подразумева истовремени контакт или праћење два или више медија. То значи: читање материјала са мобилног телефона и слушање телевизијског програма, или слушање радија и сурфовање по интернету (Vivian John, 2012:4).

Посматрани понаособ, сви медији имају своје карактеристике, али оно што им је заједничко јесте то да хоризонти сазнајних могућности немају граница.

Фејсбук и интернет бележе преко 400 милиона корисника, у употреби је више од 70 језика, а у нашој земљи на њему је прикључено преко милион и по становника. На тај лични простор, страницу или неку врста електронског дневника, особа ставља своју приватност у јавност, то јест интимне новости се дају на увид јавности, а коментари којима су оне пропраћене неретко теже да буду универзално прихваћене, па су препуни страног утицаја, пре свега израза преузетих из енглеског језика. Имајући заједничко техничко обележје за све кориснике, фејсбук унификује као у лингвистичком просторном суседству све кориснике настојећи да их што више зближи на све начине, а један од најсигурнијих „лепака“ јесте управо поменути језик.

Радио

Ширењу спектакуларизације свога ја донекле је допринео и радио. То је медиј који умножава могућност јавног наступа у бројним контактним емисијама у којима, попут фејсбука, имамо привилеговану могућност да изађемо из анонимности. Када је реч о заступљености у ванредним ситуацијама, интересантно је истраживање које је 1999. спровела агенција „Беографити“ за пројекат „Беомедији“ о праћености програма путем радија. Истраживање засновано на анкетирању суграђана дало је као резултат податак да просечан Београђанин слуша радио најмање 8 сати у току дана. Реч је о периоду бомбардовања када се потврдило да радио као масовни медиј има велики утицај на јавно мњење, као и да има веома велики аудиторијум.

Телевизија и кабловска телевизија

Телевизија је медиј веома динамичког раста и развоја великог потенцијала. Телевизија представља и интиман медиј просечног грађана и његове породице и у том смислу пружа огромне могућности електронске демократије. Утицај овог меида није сведен на вести и информације о актуелностима или стандардно информисање, већ подразумева и пружање програма естетског и етичког садржаја којим се формира колективно мишљење и колективно деловање. Једноставније речено, начин на који људи делују формира се сликама које им се приказују и језиком којим се оне тумаче. Дискурзивна моћ у том смислу је дефинисана језичка оријентација којом се обликује јавни здрав разум, а који је неретко модернизован новим речима које потичу из енглеског језика.

Енглески језик као *lingua franca*

Термини који се данас користе да опишу заступљеност и доминацију енглеског језика су: енглески као *lingua franca*, енглески као глобалини језик,

светски језик, интернационални језик или светски енглески. Ширећи терминологију базу на примену у пракси, може се закључити да енглески обухвата све контексте употребе и да га употребљавају и изворни говорници и билингвали у међусобној комуникацији, као и да се може користити на локалном нивоу између говорника различитих језика и припадника различитих култура у оквиру једне земље, као и на глобалном нивоу између говорника из различитих земаља (McKay Sandra Lee, 2002:140).

Често заговарана вишејезичност и принципи плурилингвизма који почивају у бити језичке политике Европске уније и Савета Европе, неретко долазе у сукоб са прихватањем става да је доминација енглеског као *lingua franca* политички прихватљива, и да иде под руку са установљавањем оног што је социјални, национални идентитет или сама личност. Енглески се, стога, међу заговорницима „језичке екологије“ назива „језиком убицом“ или „лингвистичким предатором“, „тираносауром рексом језика“ итд. Према Филипсону, великом противнику промовисања енглеског језика, „инглишизација“ се фаворизује од стране Британског савета, Међународног монетарног фонда и Светске банке уз најчешће три врсте аргумента: први, унутрашњи, који описује енглески као проверено богат, занимљив и користан језик; други, спољњи аргумент, који указује на то да енглески има много говорника и да је учење уз помоћ постојећих наставних материјала добро организовано; и коначно трећи, функционални, наглашава корист од енглеског језика као оног што можемо назвати „вратима света“, при чему се мисли на могућност убрзаног напретка када је реч о језичком ресурсу (Phillipson Robert, 1992). Филипсонови ставови посебно су заступљени код оних заговорника који сматрају да фаворизација енглеског језика доводи до гашења угрожених језика, до губитка значаја локалних језика или мањинских језика или колективно гледано код противника „језичког дарвинизма“.

Било да се приклонимо или не заштити мањинских или нестајућих језика, чији је број у сталном порасту и за многе језике стање је више него алармантно, морамо признати да су утицаји енглеског језика, кога можемо сматрати и језиком масовних медија и комуникације, у узлазном и све већем порасту. Ефекти медија, који често досежу вредност „свемоћи“ користе дискурс у духу енглеског језика што као последицу има велики прилив англицизама који улазећи у оригиналу, полупреведено или језички неприлагођено, не само да прави језички хаос понекад, већ полако мења и сâм српски језик.

Утицаји енглеског језика на српски језик

Према Твртку Прћићу, англицизам подразумева „општу реч или везану морфему (тј. префикс или суфикс), с различитим степеном интегрисаности у његов систем“, односно „у понешто неуобичајеном значењу термина, англицизам чини и реч, синтагма или реченица у српском језику, чија употреба одражава и/или следи норму енглеског језика – ортографску, фонолошку, граматичку, семантичку или прагматичку“ (Прћић Твртко, 2005:59). Ако се сложимо

да енглески језик непрекидно врши веома велики утицај на све језике света, па тиме и српски, онда прилив нових речи или англицизама у српски језик не би требало никога да изненади или узнемирава. Бавећи се утицајем енглеског језика на српски у пословном регистру, ауторка Сенка Симеуновић запажа следеће: „У недостатку активног прописивања начина адаптације енглеских речи пре њиховог уласка у српски језик (кад се већ појаве, ово је много теже спровести), на поједницима (преводиоцима, водитељима, говорницима и другим јавним личностима пре свега, јер они врше највећи језички утицај на ширу популацију) је да обраћају много више пажње на језик који користе, и да се боље обавесте како о српском језику, његовим правилима и принципима, тако и о начинима адаптације енглеских (и других страних) речи, које се у литератури лако могу пронаћи, те да то почну да примењују у пракси. Пошто они врше огроман утицај на целокупно друштво“ (Симеуновић Сенка, 2008: 200). Ауторка такође уочава да се инвазија енглеских речи утолико брже шири што су преводиоци лењи и нестручни и наводи следећу илустрацију: „у домаћим медијима, где постији обиље телевизијских канала који не обраћају довољно пажње на превиђење, и сходно томе, запошљавају сумњиве стручњаке за превођење енглеских филмова, серија и забавних емисија, који можда уопште нису студирали енглески језик већ су самоуки, научени путем (недовољно преведених) филмова, за очекивати је да преводи буду лоши. Регулатора и регулатива нема, па свако може да ради шта жели, нико га не контролише нити санкционише (ибид., 194).

Исто мишљење дели и Ивана Влајковић која, анализирајући комуникацију на фејсбуку, уочава да се хибридизација српског језика може донекле зауставити кроз системе институција, реформе језика, путем специјалних корисника језика, као што су преводиоци, новинари, водитељи и слично. Она на правописном нивоу примећује све већу употребу великог слова у писању наслова и назива, затим код придева који означавају припаднике различитих народа, потом коришћење W уместо В, удвајање вокала, насумично удвајање сугласника, као и замену слова српске абецеде комбинацијом слова по угледу на енглеску правописну норму. По питању лексике, ауторка уочава некритично позајмљивање вокабулара у оним случајевима где нема реалне лексичке празнине. Такође, када је реч о граматичком нивоу, ауторка примећује да се хибридизација обавља спорије него са лексиком. Главни утицаји су да се англицизми не мењају по падежима, да се услед језичке економије упрошћавају, што би могло да отвори питање процеса смањивања падежа у српском језику (Влајковић, 2010: 193-194).

Ауторка такође примећује да корисници имају конверзациону навику да у великој мери користе вулгаризме и псовке, и да они нису одраз анимозитета или негативног мишљења, већ једноставно служе некој врсти зближавања или смањивања дистанце са саговорницима. Оно што је посебно важно јесте да су ти вулгаризми или псовке у потпуности или делимично на енглеском, и да псовање не енглеском језику предстаља еуфемизам у односу на псовање на српском језику (ибид., 2010:191).

Закључак

Језичка критичка свест захтева признавање једноставне истине: не постоји ни један језик, ма како глобалан био, који би се могао сматрати у потпуности супериорним, као што не постоји ни један језик, ма како мало језичких корисника да он има, који је инфериоран и неподобан за развој. У том смислу, развој осетљивости српског према језичким утицајима или језичкој различитости уједно је и способност да се језичко благо и употреба српских речи обогати, унапреди и тим путем даље развије. Предуслов томе није да језичко позајмљивање буде стихијна активност, да се енглески „одомаћи“, а српски постане „допунски“ језик, већ, напротив, да се енглески „користи за попуњавање лексичких и других празнина у српском (матерњем) језику и на тај начин мења и допуњава“ (Прћић Твртко, 2005:14).

Из перспективе употребе англицизама, мишљења смо да они чине претежни део језика струке, говора младих и савременог језика који се користи у масовним медијима. Као такви, англицизми нису непожељне и неупутне речи, већ их, по речима аутора Брборића, „треба учити и знати, добро их гласовно и облички, тј. фонолошки и морфолошки прилагођавати и употребљавати с мером, без аверзије. Кад се ваљано науче, тачно и умесно употребе, оне престају бити туђице и постају – нашице, домородице, својице, властитнице“ (Брборић, 1996:48). У истој равни размишљања је и став Ивана Клајна који сматра да се не ради о „најезди“ или „поплави страних речи“ већ „недовољној стваралачкој моћи домаћег вокабулара“ (Клајн Иван, 1996:75). Јадранка Божић, са своје стране, на крају анализе о језичким позајмљеницама, закључује да „упорно треба инсистирати на наукорњености, дислоцираности, мешању форми и садржаја, на перманентном устројавању на разноликости и толеранцији (међујезичкој)“ (Јадранка Божић, 2003:226).

Литература:

1. Božić, Jadranka, (2003): „Језичке позајмљенице у sociolingvističkom ključу“, *Glasnik Narodne Biblioteke Srbije*, n.1: 215-230.
2. Bugarски, Ranko (2005): „Језик и култура“, Београд: Ћигоја штампа.
3. Vivian, John (2012): *Media of Mass Communication*, Boston: Pearson.
4. Vljaković, Ivana (2010): „Утицаји енглеског језика на српски језик на плану правописа, лексике и граматике у комуникацији на фејсбуку“. *Комуникација и култура* online, Година I, број 1: 183-196.
5. De Fleur, Melvin; Ball-Rokeach, Sandra (1982): "Theories of Mass Communication". New York: Longman.
6. Klajn, Ivan (1996): „Српски језик на крају века“, Београд.
7. McKay, Sandra Lee (2002): Teaching English as an international language: the Chilean context, *ELT Journal* 57 (2):. 139-148.

8. Lippman, Walter (1927): *“Public Opinion”*, Brace and Company: New York. Prema: Skoko, Božo (2004): „Odnosi s javnošću kao doprinos demikratizaciji i profesionalizaciji procesa javnog komuniciranja“. *Politička misao*, Vol XLI, br.1: 92-101.
9. Prčić, Tvrтко (2005): *Engleski u srpskom*. Novi Sad: Zmaj.
10. Phillipson, Robert (1992): *Linguistic Imperialism*. Oxford: Oxford University Press.
11. Simeunović, Senka (2008): Uticaj engleskog jezika na srpski sa naglaskom na poslovnom registru, *Škola biznisa*, Novi Sad.

POSITIVE AND NEGATIVE ASPECTS OF THE INFLUENCE OF MASS MEDIA ON THE INTER-LINGUAL RELATIONS BETWEEN ENGLISH AND SERBIAN

Summary: The paper focuses on the influence of English in the Serbian language, in our case, the mother tongue, as a consequence of language contacts, cultures and information in cyber, television and radio space. Starting from the assumption that there is a wide stratification of the forms of communication through the mass media, as well as the dramatically dominant influence of the English language and its increasingly popular use, primarily with young people, the author proposes to examine inter-lingual relations within the mentioned spaces. The examination of the influence of English on the Serbian language is based on the sociolinguistic fact that languages are living organisms that do not exist as separate entities, but instead monitor the functional, social, or individual choices and needs of individuals who use them. In this sense, Anglicism, on the one hand, represent the special needs of the speaker, and on the other, their expansion and the unplanned development represent a sociolinguistic phenomenon that, apart from the question of possible justification and tolerance, needs a serious attention to be put in order to preserve the standard Serbian language.

Key words: mass media, the English language, the Serbian language, language tolerance, Anglicism